

Pasi Saukkonen

Erikoistutkija, dosentti
Helsingin kaupungin tietokeskus
pasi.saukkonen@hel.fi
<https://pasisaukkonen.wordpress.com/>

Populistin retoriikka ja nationalistin henki

Katselin ja kuuntelin Donald Trumpin virkaan- astujaispuhetta kasvavan hämmennyksen vallassa. Vaalituloksen varmistuttua äänenpainot olivat heti muuttuneet ja toivo paluusta poliittiseen arkeen oli herännyt. Siksi aloin seurata puhetta melko levollisin mielin.

Poliittista kulttuuria ja valta-asetelmiä haastavat populistit ovat kahdenlaisia. Osa heistä on opportunisteja, jotka heti vaalivoiton jälkeen kääntävät takkinsa, toiset taas oikeasti muutokseen pyrkiviä radikaaleja. Ehkä Trumpkin osoittautuisi valtiomieheksi, joka on lupailut liikoja, muunnellut totuutta, loukannut vastustajiaan, liehitellyt kansaa ja haukkunut eliittiä vain päästäkseen itse valtaan olemaan normaali poliitikko.

Turha luulo, ja sen Trump otti välittömästi pois. Heti puheen alku oli mullistava sekä sisältönsä että tyylinsä puolesta. Syytökset poliitikkoja ja muuta establishmentia kohtaan, suoraan kansalle kohdistetut suuret lupaukset, uhmakkaat, taisteluhenkiset kielikuvat ja tietenkin tuo amerikkalaisten etuja ja intressejä korostava iskulause: America First.

Veljeni soitti puheen päätyttyä ja kysyi, mitä ajattelin. Kuulin itseni sanovan, että mitään tällaista ei ole kuultu länsimaisen demokratian vaaleilla valitun poliittisen johtajan suusta sitten Adolf Hitlerin.

Se oli paljon sanottu se. Rauhoittaakseni mieltäni katsoin You Tubesta fragmentteja Hitlerin puheista Nürnbergin puoluekokouksissa ja rauhoituinkin. Eihän Trump sentään karjunut mikrofonin.

Jokin sai minut kuitenkin vielä lukemaan puheen paperilta, ja sitten vielä kerran katsomaan sen ilman ääntä, pelkästään elekieleen keskittyen. Hitlerin nimen mainitseminen tässä yhteydessä ei sittenkään ollut liioittelua. Hermostuneisuuteni vahvistui erityisesti huomattuani Trumpin *body languageen* sisältyvän valtavan aggression, joka purettiin lopussa, viestiksi vastustajille, ylös nostettuun nyrkkiin.

Nationalistin maailma on hyvin yksinkertainen. Ihmiskunta koostuu kansoista. Kansa voi olla vapaa vain muodostaessaan oman valtionsa, ja valtio voi toteuttaa itseään kunnona ainoastaan silloin kun se sisältää vain yhden yhtenäisen kansan. Kansalaisen tulee olla valtiolleen ja kansakunnalleen viimeiseen asti uskollinen, ja valtion pitää palvella kansalaisiaan.

1800-luvulla nationalismi oli monelta osin edistyksellinen, ihmisiä kokoava ja jopa demokratiaa edistävä aate. 1900-luvulla sen nimissä tehtiin suuri osa muutenkin kauhistuttavan vuosisadan hirmuteoista. Jos nationalismi tällä vuosisadalla nousee uudelleen, ihmiskunta tuhoaa paitsi luonnon, jolle on jo aiheutettu paljon korjaamatonta vahinkoa, myös itsensä.

Ennusmerkit ovat jo jonkin aikaa olleet huonot. Vladimir Putin on rakentanut Venäjälle voimapolitiikkaa korostavaa kansallismielistä ja autoritaarista järjestelmäänsä. Nationalistisia tunteita on hyödyntänyt myös Kiinan Xi Jinping luodessaan samalla itselleen

henkilökulttia. Narendra Modin myötä hindunationalismi on saanut entistä vahvemman jalansijan monikulttuurisessa Intiassa. Tätä kirjoitettaessa Turkissa äänestetään islamistis-nationalistisen Recep Tayyip Erdoğanin vallan kasvattamisesta edelleen.

Mitä suuret edellä, sitä pienet perässä. Unkarin Viktor Orbán on puhunut avoimesti ei-liberaalista demokratiasta, ja riippumattoman median ja oikeuslaitoksen toimintaedellytyksiä on heikennetty myös esimerkiksi Puolassa. Uusnationalistiset puolueet ovat jo pitkään olleet vahvoja monessa Euroopan maassa, ja ne ovat saaneet kansallismielisyyden sekä maahanmuutto- ja monikulttuurisuusvastaisuuden lisääntymään muiden puolueiden retoriikassa ja toiminnassa.

Trumpin valinta pakotti ajattelemaan, että äärioikeisto voi palata valtaan myös Länsi-Euroopassa. Kävinkin ostamassa William L. Shirerin monumentaalisen teoksen *Kolmannen valtakunnan nousu ja tuho*, jota olin jo opiskeluaikana lukenut ikään kuin kertomusta toisesta maailmasta. Tutkimus on varmasti tuonut tulkintoihin lisäyksiä ja korjauksia, mutta suosittelen silti tutustumista kirjaan ja etenkin Hitlerin valtaannousun kuvaukseen. Demokratia, tuo vähemmistöjen oikeuksia kunnioittava enemmistövalta, on hauras järjestelmä, joka voi kaatua lyhyessä ajassa ja ennalta arvaamatta.

Samoihin aikoihin luin Michel Houellebecqin romaanin *Alistuminen*. Mediassa eniten huomiota herätti kirjan kuvaus muslimin valinnasta presidentiksi Ranskan vuoden 2022 vaaleissa. Poliitiikan tutkijalle teoksen kiinnostavin viesti on kuitenkin kirjailijan visio, jonka mukaan vakiintuneet puolueet menettävät täydellisesti kansalaisten luottamuksen.

Islamistiset ja nationalistiset ääriliikkeet ovat vieneet ranskalaisen yhteiskunnan sisällissodan partaalle. Mediaan ei enää uskota, kansalaisten keskuudessa kiertäviä huhuja kuunnellaan tarkemmin. Tässä tilanteessa äänestäjät luottavat eniten maltillisiin islamisteihin (muslimiveljeskunta) ja perinteisiin nationalisteihin (kansallinen rintama). Molemmilla puolueilla on yksinkertainen visio yhteiskunnasta, johon vähemmistöjen ja yksilöiden oikeudet eivät kuulu.

Kirjan ilmestyessä sen tulevaisuuden kuvaa saattoi vähätellä epärealistisena. Kuitenkin tätä kirjoitettaessa vaikuttaa siltä, että jo tämän kevään vaaleissa uusi presidentti valitaan pohjamutiin kannatuksensa osalta valuneiden vanhojen pääpuolueiden ulkopuolelta. Sekä äärinationalistiset identiteettiilikkeet että terroritekoihin valmiit jihadistit ovat niinkään todellisia.

Viime tietojen mukaan Yhdysvalloissa virkaanastujaispuheeseen vahvasti vaikuttanut äärioikeistolainen Steve Bannon on joutunut Trumpin hallinnossa sivuraiteelle. Presidentin linja on kaoottisuudestaan huolimatta muutenkin jossain määrin normalisoitunut. Pullosta päästetty henki ei kuitenkaan omin päin palaa sinne takaisin. Trumpin kykenemättömyys toteuttaa ohjelmaansa voi synnyttää vielä hurjemman johtajakandidaatin.

Elämme maailmassa, jota määrittävät kansainvälinen liikkuvuus, globaali keskinäisriippuvuus ja yhteiskuntien monimuotoistuminen. Kaikkea tätä nationalistit vastustavat, ja yksilöiden vapauksia vastustavat myös radikaalit islamistit. Meillä alkaa olla kiire löytää keinoja puolustaa demokratiaa, ihmisoikeuksia ja monikulttuurista yhteiskuntaa tavalla, jonka myös äänestäjät hyväksyvät ja joka osoittaa toimivuutensa myös käytännössä.

On tavallaan ironista, että yksi viime aikojen vahvimista puheenvuoroista ajatellutapamme uudistamisen puolesta on tullut ikäänntyneen monarkin, Norjan kuningas Haraldin suusta. Syksyllä maanmiehilleen pitämässään puheessa hän modernisoi norjalaisuuden määritelmää muun muassa tähän tapaan:

”Norjalaiset ovat muuttaneet maahan Afganistanista, Pakistanista ja Puolasta, sekä Ruotsista, Somaliasta ja Syyriasta. (...) Ei ole aina helppo sanoa, mistä me olemme kotoisin tai mikä on kansallisuutemme. Koti on siellä, missä sydämemme on – eikä tuo tunne aina pysy kansallisten rajojen sisällä.”

Puheensa lopuksi Harald korosti, kuinka keskinäisistä eroistaan huolimatta norjalaisten ovat yksi kansa. Tämän kansan tulee yhdessä rakentaa maataan edelleen luottamuksen, toveruuden ja epäitsekkyuden (*raushet*) varassa. Eespäin monarkin viitoittamalla tiellä.